

De frisinnade gjorde svensk liberalism folklig, hävdar Hans Bergström. Folkrörelseförankringen bröt liberalismens tendens till ensidig klassbas.

Placera inte frisinnets i finrum!

Ofta hör man: Frisinnets står för den ideella delen av folkpartiet liberalerna. De frisinnade garanterar engagemanget för u-länder, flyktingar och socialpolitik ty de står över det krassa, materiella och jordnära.

Påståendet är inte utan spår av sanning. Men jag menar ändå att försöket att placera frisinnets i ett politiskt finrum – alltför prydligt och ädelt för vardagen – förfalskar historien och begränsar betydelsen. Jag vill snarare lyfta fram motsatt historisk verkan av frisinnets: det förankrade svensk liberalism i verkligheten, i den bokstavligen jordnära verkligheten.

Vi får inte glömma hur Sverige såg ut. Sverige var ett bondeland. Det förblev dominerat av landsorten även med industrialiseringen, som mer än i andra länder skedde ute i regionerna. Ännu 1950 arbetade 1,6 miljoner svenskar i jordbruk med binärningar, ett antal som nu reducerats till inte stort mer än 100 000. Huvuddelen av befolkningen bodde på landsbygden och i mindre samhällen.

Gjorde liberalismen folklig

De frisinnade gjorde att svensk liberalism blev folklig. Folkrörelseförankringen bröt liberalismens tendens till ensidig klassbas, genom att den engagerade även många arbetare. Frisinnets starka ställning bland småbrukare med-

förde dels att svensk liberalism fanns på landsbygden och inte endast i storstäderna, dels att den förankrades hos och påverkades av fattigare befolknings-skikt. Den svenska liberalismen undgick faran att bli ett begränsat parti för storstädernas köpmän och intellektuella, för en liten "elit" av borgare och journalister.

Se valen under de år då grenarna var åtskilda:

Riksdagsval

	Frisinnade	Liberaler	kvot
1924	13,0	3,9	3,3:1
1928	12,9	3,0	4,3:1
1932	9,8	1,9	5,2:1

1924 gick det drygt tre frisinnade på varje liberal. 1928 drygt fyra och 1932 drygt fem. Det stadsliberala partiet saknade genuin folklig förankring.

Det frisinnade tillskottet var inte bara av social karaktär utan rymde också sociala erfarenheter. Det folkliga vardagsförnuftet fick genom frisinnets ett större inflytande på den svenska liberalismen. Vi kan efteråt tycka att en del av dess 20- och 30-talspolitik var småkonservativ, och framförallt har vi låtit socialdemokratin skriva även denna del av svensk politisk historia.

Men vi glömmar då att mycket av den ekonomiska hållningen präglades just av det frisinnade småfolkets jordnära erfarenhet: vikten av att spara och inte slösa, insikten att resultat följer bara av

egen möda, misstron mot fogdar och byråkrater och offentligt slöseri.

I dag återupprättas anseendet för sådana normer, sedan vi sett verkningarna av excesserna från den socialdemokratiska slösarstaten, upphävande sunda samband mellan egen prestation och resultat, undergrävande folkets vilja att spara, upphöjande statens jultomte till gud.

Läs Waldemar!

Läs Waldemar Svenssons *Politiska tankelinjer* från 1954! Där finner ni förvisso principer och ideal. Men de är djupt förankrade i människors faktiska livsvillkor och produktionsförhållanden. Hur förändrade tröskverket det sociala samspelet? Hur påverkar ägoförhållandena synen på rättsnormer, beteenden och individens relation till staten? Hur inverkar den exploderande storstaden på individens inväxning i samhället och förståelse för liberala värden?

I frågor som dessa förankrar Waldemar Svensson hela tiden sina lärda politiskt-filosofiska analyser. Om storstaden skriver han till exempel:

"Eftersom man inte har några kor att fodra och ingen trädgård att sköta och eftersom man inte heller kan sätta sig på grannens farstubro och prata om årsväxten, skulle staden bli olidlig, om där inte fanns omfattande anordningar för att tillgodose nöjeslivet. Behovet av statliga anordningar för fritidssysselsättning på den statligt garanterade fritiden visar, hur nya behov och problem skapas i det komplicerade tätortssamhället. Betydande investeringar kräves och mycken personal måste engageras för att övervinna "tråkigheten i staden". Ändå händer det i växande utsträckning att ungdomen gör revolt emot

orstadens alltför fattiga och alltför hårt reglementerade livsföring. Så blir ungdomsvården dag för dag ett allt större problem".

Vidare om rättens förankring:

"I en landsbygdsmiljö, där jordbruket står i centrum, blir alla förtrogna med civilrättens grundelement. Man äger fast och lös egendom. Det är fråga om gränser, stängselskyldighet, vägstnader och vattenrätt m m. De personliga relationerna, inte minst genom förpliktelse och rättigheter med allt vad därav följer, ger levande kunskap. Genom problemens allsidighet och de praktiska förhållandenas genomskinlighet växer rättsordningen praktiskt taget upp ur bygdens eget liv inför ögonen på var och en som vill se.

I en storstad måste de personliga relationerna i stor omfattning upplösas och nästan allting ordnas via 'samhället'. På grund av att den enskilde inte förmår genomskåda det invecklade samhällsmaskineriet blir rätten något abstrakt. Detta betyder väl inte så mycket, så länge staden befolkas av inflyttade landsortsbor, vars inställning till samhällets rättsliga grunder direkt eller indirekt, medvetet eller omedvetet formats av bondesamhällets förhållanden. Men hur länge håller den förankringen och vad kommer sedan? Att det, för att bara taga ett exempel, växer fram en annan mentalitet i förhållandet till äganderätten i en hyresgästförening än i en bondby, behöver nog inte betvivlas.

Genom att de enskilda människorna å ena sidan frigöres i förhållande till sin närmaste omgivning, ökas å andra sidan deras beroende både andligt och materiellt av de stora operonliga organisationerna och sammanhangen. Det blir ett helt annat psykologiskt läge, som skapar förutsättningar för massbildning och därmed också för massuggestion".

Som synes spelar den dynamiska analysen av samspelet mellan ändrade sociala realiteter och värderingsmönster stor roll i Waldemar Svenssons tänkan- de. Han upptas särskilt av det oheliga samspelet mellan "makt demonien och anarkismen", en analys som är glasklart tillämpbar på dagens situation i Sovjetunionen men inte är likgiltig heller för oss.

"Både makt demonien och anarkismen har anknytningspunkter i den mänskliga naturen. Dessutom gäller på samhällslivets område att ytterligheterna röjer väg för varandra. En hård maktutövning, som i många fall griper in på individens arbetsfält, ödelägger den ekonomiska, sociala och kulturella strukturen i samhällets inre cirklar. När sedan maktens band brister har anarkien fältet fritt. Erfarenheterna av anarki och rättslöshet gör å andra sidan människorna benägna att överdimensionera samhällets maktresurser. Detta ger de maktbärande personerna nya möjligheter att ägna sig åt en makthamstring, som ofelbart angriper den ömtåliga struktur, som en samverkan i frihet både förutsätter och åstadkommer".

Den lilla världen

Waldemar Svensson ägnar stor möda åt att analysera betydelsen av strukturerna i den lilla världen, deras naturliga motvikt till allstatligheten, och hoten mot dem i samhällsutvecklingen. Två citat:

"I storstadens hyreshus är det väl mera regel än undantag att inte ens de som bor i samma våningsplan eller trappuppgång känner varandra, även om de känner igen varandra. Resultatet blir att storstadens bottenskikt i mycket hög grad kommer att

sakna struktur. De religiösa kontaklinjerna — i den mån de finns — blir uttunnade och spridda, yrkeslivet splittras och storfamiljer kan endast undantagsvis hålla samman. Till och med gemenskapen i den enkla miniatyrfamiljen som finns kvar angipes av bostadsbristen, avstånden, yrkessplittringen och de utåtriktade intressena. Det blir inte mycket kvar av fasta sammanhang vare sig materiellt eller metafysiskt".

"Den tekniska utvecklingen med dess krav på samverkan och dess starka dynamik gör chanserna ojämna och osäkra för den enskilde medborgaren. Därför måste samhället med sin välfärdspolitik gripa in för att utjämna de ekonomiska villkoren och skydda enskilda människor. Särskilt i en demokrati blir trygghetskravet under dessa förhållanden både en populär motivering och en moralisk grundval för en vidgad statsverksamhet. Jag skall i detta sammanhang inte ta med vare sig någon beskrivning eller någon värdering av socialpolitiken. Vad som här intresserar, är dess återverkan på problemställningen allstatlighet — medborgarfrihet. I dess avseenden nödgas man konstatera, att välfärdspolitiken, hur riktig och ofrånkomlig den än må vara, står i växelverkan med andra drag i samhällsutvecklingen, som leder till det offentliga livets övervikt över det enskilda".

Jag har citerat så pass utförligt, dels för att Waldemar Svensson har något allttjämt väsentligt att säga, dels för att visa på en typ av samhällsanlys som jag menar saknas hos dagens folkparti.

Det liberala idéprogrammet, oerhört väl tänkt och skickligt formulerat, är blodfattigt genom att det saknar förankring i en analys av hur människor faktiskt lever. Professor Hans L Zetterbergs typ av analys av den lilla världens

strukturer, familjeroller m m har av ledande liberaler avfärdats alltför snabbt och ytligt.

Folkpartiet har visat en benägenhet till alltför välfärdsteknologiska perspektiv i diskussionen om sociala förhållanden. Man borde gå betydligt djupare och kritiskt pröva även sådant som produktionslivet, boendeförhållanden och vad som händer med normbildning och insikter i ett samhälle som via "lön-tagarroll", "offentlig sektor" och "bidragmottagande" upphäver gamla direkta samband i ekonomi och ansvar.

Hur kan vi bidra till en samhällsstruktur som upprättar mer av naturliga motviker till allstatligheten? Hur kan vi underlätta ägoförhållanden som återskapar sundare normer? Hur är familjernas villkor för att överföra normer?

Rakt normspråk

Jag menar att frisinet gör ett misstag om det begränsar sin idéroll till en särskild sfär för "ideell politik". De frisinnade borde fundera över hur de, i Waldemar Svenssons anda, i dag kan fördjupa *hela* den liberala samhällsanalysen. Vidare om det inte åter finns ett behov av att påminna det liberala partiet om att inte se sunda folkliga grundvärderingar över axeln. Jag tänker på sådant som hållningen till brott och brottsoffer, kulturförsvaret för västerlandet kontra muslimsk fundamentalism, rakt språk om knark och för att hederligt folk har rätt till ostörd nattsömn.

Antipopulismen är en god egenskap hos dagens liberala ledning. Men den gränsar ibland till förakt för vad folk i allmänhet, inte minst arbetare, tycker och känner.

Ta miljonprogrammets bostadsområden. De uttrycker summan av misslyckad socialdemokratisk planpolitik, socialistiskt förakt för skönhetsvärden och behovet av organisk växt, i huvudsak socialdemokratisk skolnedrustning, knarkpolitik, socialunderstödsanda, antiäganderättshållning samt slapphet mot förstörelse och lägenhetsbråk. Det är absurt att socialdemokratin, trots detta praktexempel på de kumulerade följderna av socialistiska villfarelser, alltjämt ska anses ha närmast monopol på att vinna miljonområdenas väljare. Vadan denna liberala rädsla för rakt språk för motsatta, sundare, sakspositioner?

Folkpartitanken

I den upphöjda idémässiga finrumsinställningen ligger också en liberal obenägenhet att uttryckligen diskutera partiets sociala karaktär och väljarbas. Waldemar Svensson ägnar ett långt avsnitt i sin bok åt en sådan analys. Han ställer folkpartitanken mot klasspartitanken:

"Folkpartitanken innebär, att allmänt mänskliga och statsbildande idéer skall sättas i första rummet och bäras upp av människorna såsom medborgare och icke såsom klassmedlemmar. Den innebär vidare, att olika gruppers materiella intressen bör komma till tals med varandra inom partiet och därmed få en avvägning och en allmängiltighet, som gör dem förenliga med andras rätt och ett allmänt framåtskridande. Klasspartiet saknar denna inre balansering i sitt materiella program. Det presenterar maximala krav. Skall de helt fyllas blir det på andras bekostnad,

(Forts på sid 78)